

<https://doi.org/10.26565/2226-0994-2026-74-21>

УДК 141.32

Наталя Більчук

СЬОРЕН К'ЕРКЕГОР: ВІДЧАЙ ТА «СТРИБОК ВІРИ» ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛИ ДУХОВНОСТІ

У статті здійснено розгорнутий аналіз екзистенційних категорій, як-от: «відчай», «абсурд», «зневіра», «повторення» в філософії Сьорена К'єркегора в контексті осмислення проблеми людської самості, свободи вибору й формування духовності в кризових ситуаціях, передусім у досвіді війни. Розкрито специфіку екзистенційного підходу до розуміння людини як проєкту, що реалізується через внутрішні переживання подій життя – відчай, зневіра, жертвовність, вибір і «стрибок віри». Простежено взаємозв'язок між біографічними подіями життя мислителя й формуванням його філософських ідей, зокрема вчення про три стадії становлення екзистенції – естетичну, етичну й релігійну.

Особливу увагу приділено к'єркегорівському розумінню людини як синтезу протилежностей і як «проєкту», що реалізується через постійний екзистенційний вибір. Розкрито зміст понять «відчай», «самість», «стрибок віри», «жертвовність», «повторення», «абсурд», та їхню роль у становленні духовного виміру людського буття. Простежено тісний зв'язок між біографічними подіями життя мислителя, зокрема стосунки з Регіною Ольсен, і формуванням його філософських ідей, що дає змогу глибше зрозуміти екзистенційний характер його мислення.

У статті обґрунтовано, що відчай у філософії К'єркегора постає не деструктивним емоційним станом, а необхідним внутрішнім актом, який відкриває можливість переходу від естетичного й етичного способів існування до релігійного – як рівня справжнього духовного самовизначення. Відчай трактується як «висхідна точка» самопізнання, що спонукає людину вийти за межі зовнішньо детермінованого життя й здійснити вільний вибір на користь власної самості. Показано, що саме через переживання втрат, зневіри, провини й абсурду особистість набуває здатності до «вільного самобудівництва» і формування внутрішньої духовності.

Актуалізовано значення к'єркегорівських ідей для сучасного українського досвіду, в якому війна, втрати й екзистенційна невизначеність загострюють потребу в осмисленні сенсу індивідуального життя, збереженні самості й духовній стійкості людини.

Ключові слова: К'єркегор, екзистенція, абсурд, відчай, духовність.

Кризові ситуації, до яких, насамперед, відноситься війна, завжди актуалізують і загострюють питання щодо сутності й сенсу людського життя. І йдеться не про «людину взагалі» чи людство в цілому (хоча і воно змінює погляд на себе), а про окрему людину – індивідуальне «Я», з її неповторним життям («якого іншого не буде»), яке в умовах війни постійно знаходиться під загрозою знищення. Першими цю проблематику піднімають екзистенціалісти, які, саме в умовах війни, що стосувалася їх безпосередньо (ідеться ж про Німеччину, Францію, Італію), поставили болюче «прокляте» питання: Хто Я? Як віднайти себе самого? Як жити, долаючи біль і відчай? Їх пошуки відповідей, що ґрунтуються на власному досвіді, *актуалізують* тему цієї статті, зокрема для нас, українців, які понад чотири роки живуть в умовах страшно й безжальної війни.

Природа людини є принципово дуалістичною на усіх рівнях її буття: вона є синтезом протилежностей, в якому, у певні часи чи за певних обставин, переважає той чи інший бік. Це безпосередньо стосується як історії становлення людства в цілому, так і кожної окремішньої людини. Життя, за влучною метафорою А. Шопенгауера, є споконвічними «гойдалками», а людина в ньому намагається «утриматися», статично зафіксуватися, визначитися відносно цілої низки взаємопов'язаних протилежностей, що наповнюють її існування. І в цьому протиставленні й балансуванні неможливо зупинитися,

© Більчук Н.А., 2026.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

віднайти Арістотелеву «золоту середину», зайняти відносно нейтральне положення. Людина, яка за Ж.-П. Сартром «приречена бути вільною», має робити вибір, наповнювати змістом одну з протилежностей, сміливо дивлячись в очі іншій.

За визначенням С. К'єркегора, одного з засновників екзистенційного мислення, людина – це поєднання непокінченного: кінцевого й нескінченного, вічного й тимчасового, свободи й зумовленості (необхідності), життя та смерті... Людина – це суцільна невизначена визначеність, проєктивність, яка спрямовує своє життя від одного образу-проєкту до іншого. Поняття «проєктивності», розуміння людини як «проєкту», конструкту, було запропоноване Ж.-П. Сартром, видатним представником екзистенціалізму. Сам екзистенціалізм, як самостійний напрямок філософської антропології, виникає в період, мабуть, найпотужніших глобальних змін: соціально-політичних збройних конфліктів між державами (Перша та Друга світові війни) й кризи раціональності як світоглядного орієнтиру людства на доцільність власного існування. Ці дві, такі різні, події загострили питання, що стануть ключовими в екзистенціалізмі: сутність і сенс індивідуального неповторного життя людини.

Одним з перших, хто виступив з критикою раціоналізму в царині антропології з позицій екзистенційних викликів, був Сьорен К'єркегор, данський філософ, письменник, психолог. Він категорично заперечує усі раціонально побудовані філософські вчення щодо людини. На його думку, для них, і особливо для філософії Гегеля, притаманний надто абстрактний підхід до людини, бо вони намагалися визначити загальні, сутнісно-есенційні ознаки «людяності», які іманентно, апіорі мають визначати її існування. На думку мислителя, унікальне й неповторне унікає будь яких загальностей, а найглибші істини – сенс життя, неминучість смерті – не піддаються логічному аналізу, а переживаються безпосередньо [К'єркегор, 2025].

К'єркегор висунув ідею «екзистенційного мислення», пов'язаного з внутрішнім духовним становленням особистості, з її інтимними переживаннями. Лише таке мислення, на думку мислителя, може бути справді конкретним, таким, що має справжній людський сенс. Завданням статті є розкриття теоретичного вчення про стадії формування самості (екзистенції) через особистісні переживання власного життя К'єркегора, що є продовженням наших розвідок [Більчук: 1998, 2010]. Запропоновані ним екзистенційні категорії, як-от: відчай, абсурд, зневіра, жертвовність, повторення знаходять своє теоретичне розкриття як саморефлексія і переосмислення власного життєвого досвіду, кохання й вибору. Як *теоретичне підґрунтя* були використані роботи Клари Карлайл, огляд Андрія Дахнія, і як певне відкриття для самої авторки, що визначає і *новизну* щодо дослідженні спадщини К'єркегора, стало розкриття його як «філософа серця», що дало змогу розглядати стадії еволюції екзистенції-самості, зокрема релігійної, й екзистенціали відчаю, зневіри, абсурду, жертвовності, повторення як відповідь на заклик «невгамовного» серця до формування власної духовності.

Стан людини, філософія її життя є переживанням «вічного в кінцевому», долі людства в існуванні окремішньої людини. Екзистенційний мислитель, на думку К'єркегора, безпосередньо (щиро) зацікавлений у власному мисленні: він існує лише в ньому. В силу цього він не може ставитися до дійсності як до чогось об'єктивно суцільного, такого, що не «зачеплене» людською суб'єктивністю. К'єркегор обертає картезіанське гасло «*Cogito ergo sum*» («Я мислю, отже, існую») на «Я існую» як первинне, як передумову мислення. «Чи не є все ж таки окрема людина, що існує, чимось іншим, ніж ідея, а її існування – чимось відмінним від існування ідеї у думці? Існування (в сенсі буття конкретної людини) – це цілковита недовершеність, порівняно з вічним життям ідеї, і все ж таки – це довершеність, на противагу тому, чого взагалі не існує. Такий проміжний стан є приблизно існуванням, чимось, що відповідає проміжній істоті, якою є людина...; але чи є існування окремої людини довершеним існуванням ідеї?.. Існування розділяє ідеальну ідентичність мислення і буття; я мушу існувати, аби бути у змозі мислити, і я мушу бути у змозі мислити (наприклад, Добро), аби існувати» – пише він у роботі «Філософські крихти та ненаукові

нотатки» [цит. за Фюрст, Тринкс, 2019, с. 252]. Ця ідея кардинально змінює подальшу філософську антропологію й стане центральною в феноменології Гуссерля та Гайдеггера. М. Гайдеггер сформулює це так: «онтологія можлива лише як феноменологія», тобто, як розуміння, переосмислення «феномена», як «самовиявлення» сенсу та модифікацій буття. Такий підхід визначить методологічний принцип екзистенціалізму до пізнання людської екзистенції, тобто, «сутності, що розкривається в існуванні».

На противагу гегелівській діалектиці, що націлена на пошук загального, К'єркегор впроваджує екзистенційну – діалектику існування окремішньої, індивідуальної людини, що спирається на суперечності переживання й переосмислення власного життя, де особистість через вибір і межові ситуації знаходить власну істину, уникаючи раціональних доказів і узагальнень.

Центральною ідеєю К'єркегора є принцип абсолютної унікальності конкретного людського буття. Але що таке людина? «Людина – це дух. Але що таке дух? Дух – це самість. Але що таке самість? Самість – це ставлення, яке ставиться до самого себе, або те у ставленні, що робить його ставленням до самого себе. Самість – це не ставлення (саме по собі), а те, що робить його ставленням до самого себе. Людина – це синтез нескінченного та скінченного, часового та вічного, свободи та необхідності, словом – це синтез. Синтез – це взаємини між двома» [цит. за Фюрст, Тринкс, 2019, с. 254] – пише К'єркегор у «Хворобі до смерті». Все універсальне, загальне для К'єркегора хибне. Тільки духовний індивід істинний і тільки він має значення, і тільки йому притаманне «справжнє» існування – екзистенція чи самість.

Під «існуванням» К'єркегор розуміє глибинну характеристику людини, що виражає сутність буття неповторної індивідуальності в ланцюжку її внутрішніх, також незрівнянних, переживань і переосмислень подій власного життя. Переживання (кохання (любов), віра, страх, провина, зневіра, відчай тощо) складають «життєвий світ» людини, і не піддаються ніяким визначенням, узагальненням чи закономірностям, як би ми того не прагнули. Своєрідність таких емоційних станів, «переживань» полягає ще і в тому, що вони не можуть бути «пережиті», тобто, прожиті наново, повторені, адже, кожного разу це нове цілісне сприйняття. Проте, можуть бути переосмислені, вплетені у життєвий простір окремішньої людини.

Разом з тим для К'єркегора існування-екзистенція є тим «внутрішнім» ставленням, яке постійно переходить у «зовнішнє», зорієнтоване на предметно-проявлене буття. Якщо «віра», то «у щось»; якщо «кохання», то «до когось»; якщо «страх», то «чогоось»... Проте, таке буття виражає «несправжнє», зумовлене чимось/кимось існування людини, тому відкриття екзистенції передбачає рішучий вибір «Або-Або»: залишитися у сталому, детермінованому зовнішніми факторами світу, чи наважитися на «стрибок віри» до незвіданого, невизначеного – до самості, власної, єдиної та неповторної сутності Мого існування. Вибір «Або-Або» є найважливішою характеристикою екзистенції, що виражає її найглибшу сутність – свободу [К'єркегор, 2025]. Акт вибору у К'єркегора – це абсолютно вільний і нічим не детермінований, загадковий і раптовий, інтуїтивний і абсурдний (надрозумний) вчинок – «стрибок віри».

Шлях людини до визначення самості, сенсу власного життя (екзистенції) К'єркегор називав екзистенційною діалектикою. Зазвичай, виділяють три основні стадії висхідного руху екзистенції за К'єркегором: естетичну, етичну й релігійну. Сучасні к'єркегорознавці, такі як Андрій Дахній і Клер Карлайл звертають увагу, що у світі також існує й інший «вид» людей, яких К'єркегор називає «філістери». Це перед-екзистенційний стан. Філістери – це обивателі, звичайні прості люди, що цілком задоволені простим повсякденним життям, яке відповідає соціальним традиціям та уявленням про «нормальне» життя. Вони живуть «як усі», дотримуються правил і норм, встановлених у суспільстві, скептично ставляться до будь-яких змін і гостро засуджують будь-яке відхилення від «норми». Такий світ людей М. Гайдеггер назве *Das Man* – безособистісне буття, в якому відсутні «стурбованість», «опікуваність» сенсом власного життя.

Для екзистенційного мислителя, яким є, безумовно, К'еркегор, об'єктом дослідження, передусім, стає переживання й переосмислення подій власного життя. В сучасних історико-філософських дослідженнях часто використовують біографічний метод, що зорієнтований на розгляді становлення філософських поглядів через призму життя самого філософа, що неабияк стосується К'еркегора. Клер Карлайл у своїй роботі «Філософ серця: неспокійне життя Сьорена К'еркегора» здійснює саме такий підхід [Carlisle, 2019]. Дахній зауважує: «У назві книги містяться слова «філософ» і «життя». Це – вказівка на пряму кореляцію між обома поняттями. По суті, одразу декларується, що філософ і його ідеї розглядатимуться крізь призму його життя. І це справді вельми адекватний підхід, дуже продуктивне співвідношення стосовно саме постаті К'еркегора: в його випадку, як, можливо, у жодному іншому в межах історії філософії, має місце дивовижна, унікальна єдність життя й мислення» [Дахній, 2020, с. 151]. К'еркегор сам зазначав, що екзистенційний мислитель безпосередньо занурений у власне життя; його «теоретичні» пошуки носять не абстрактно-загальний характер, а є «заглибленим» самопізнанням. Неспокійне життя К'еркегора тлумачиться Клер Карлайл в тому сенсі, що модель його життя відповідає життю будь-якої людини: ніхто з нас не може уникнути відчуття провини, страху, відчаю тощо. «Водночас наше неспокійне, мінливе, тривожне серце спроможне до еволюції – від естетизму через етичне до релігійності – ідеться про плекання серця, яке знаходить Бога. Тобто, у кінцевому підсумку, серце має «перерости» вимір чуттєвості (естетична стадія), раціональних детермінацій (етичний рівень) і прийти до віри (релігійний спосіб існування), причому до віри справжньої, вистражданої» [Дахній, 2020, с. 157].

На становлення К'еркегора як людини й мислителя, зрозуміло, вплинули різні чинники. Це і вроджений талант, прочитані книги, вплив батька, навчання в університеті. Зокрема, один з вчителів К'еркегора, професор Сіберн, згадував, що зі студентських років Сьорен відзначався полемічністю натури, легкістю й дотепністю, що робило його неперевершеним диспутантом. Така висока оцінка з боку відомого професора відкривала неабияку кар'єру для юного «данця». Проте, зустріч з Регіною Ольсен і «сердечний біль» їх стосунків, стануть дороговказом на шляху становлення К'еркегора як екзистенційного мислителя, а самі переживання – кохання, зневіра, відчай, абсурд – екзистенційними категоріями.

Дуже вірогідно, що К'еркегор ніколи не став би визначним мислителем і саме таким мислителем, яким ми його знаємо, якби не знайомство, заручини і їхній подальший розрив з Регіною Ольсен: «Вона надихнула Сьорена, пробудила, виявила в ньому творця, точніше, він відчув, усвідомив через неї своє покликання як автора – себто того, хто будує свій особливий світ і хто у кінцевому підсумку обезсмертив не лише власне ім'я, але і ім'я своєї Музи. Зокрема, завдяки Регіні він збагнув, що «жодна філософська система, жоден інтелектуальний підхід до життя не допоможе людському буттю жити у світі, приймати рішення, стати собою» – пише у своїй книзі Клер Карлайл [цит. за Дахній, 2020, с. 154].

Власний шлях екзистенційного становлення К'еркегор починає з сумнозвісної історії щодо розриву заручень із Регіною Ольсен, яку він щиро кохав і проніс це кохання до самої смерті. Що змусило його зробити цей крок, відмовитися від «моєї Регіни» (як її називав сам «данець»? З Регіною на нього очікувало щасливе подружнє життя, діти, робота, забезпечена старість... Можливо, це не завадило б йому писати статті, займатися філософією, стати видатною публічною людиною... Клер Карлайл у своїй роботі згадує про такий випадок. «Під час візиту до Копенгагена шведська письменниця, феміністка Фредріка Бремер зробила інтерв'ю з багатьма визначними данцями, серед них – із пастором і мислителем Ніколаєм Фредериком Северином Гронтвігом (Grundtvig), письменником Хенсом Крестіаном Андерсеном, фізиком Хенсом Крестіаном Ерстедом, проте К'еркегор, вельми критично налаштований до медіальної сфери як такої, зустрічатися з гостею відмовився. Відтак шведка звернулася до К'еркегорового опонента – єпископа Хенса Лесена Мартенсена – з проханням бодай про якусь характеристику. Той відзначив, що, по суті, єдиний предмет, який захоплював К'еркегора, який він «своїм

мікроскопом досліджував до найдрібнішого атома, у найшвидкоплинніших рухах, у найбільших внутрішніх змінах – саме про нього він говорить і пише нескінченні фоліанти... це – *людське серце*» [цит. за Дахній, 2020, с. 157]. «Філософ серця» – так назвали К'єркегора його опоненти. А від себе додамо – дослідник власного серця.

Історія з Регіною Ольсен, прискіпливий розгляд власного кохання, зневіра у здатності «зробити дівчину щасливою» (як напише К'єркегор у записці з повернутою обручкою) визначили почуття «провини», а далі, «відчай», «абсурд» як руйнівні сили екзистенційної діалектики. Скрупульозне дослідження власного кохання й сердечних переживань знайшли своє втілення в теоретично обґрунтованому вченні про три стадії на шляху визначення самості чи то «глибин неспокоїного серця». Так, естетична стадія визначає стан закоханості – це суто чуттєва орієнтація на «насолоду», де домінує детермінація зовнішнього існування. Етична стадія – це обов'язок, свідомий вибір присвятити своє життя родині, роботі чи, навіть Богу, але згідно з усталеними приписами та нормативними уявленнями про моральне чи духовне життя. Релігійна – це «стрибок віри» до невизначеності, незбагненого «того, що залишається незмінним, проте під його впливом всі ми здатні змінитися – це Бог та людське серце, що спроможно до еволюції».

Вже на естетичній стадії, яку К'єркегор описує у романі-есеї «Щоденник спокусника», який став частиною його знаменного філософського твору «Або-Або», людина (у романі, юнак-спокусник), що насолоджується зовнішнім життям, починає відчувати неспокій, дисгармонію, незадоволеність від власного життя, страх перед чимось недосяжним, невідомим. Це людська природа висуває вимогу – віднайти сенс, бути духовною. Людина має зробити вибір: залишатися у поверхневому, зумовленому зовнішніми насолодами існуванні, або зробити крок до визначення сутності й сенсу власного життя, до «іншого» себе. Шлях до нового рівня існування пролягає через *відчай*.

Відчай – це не засіб втіхи чи стан, а підготовчий душевний акт, що вимагає серйозного напруження всіх сил душі. Людина зневірюється в собі як емпіричний істоті й прагне віднайти себе як духовну істоту, здатну до еволюції. Відчай – це розкриття внутрішньої духовної сутності людини. «...Піддайся відчаю, – пише К'єркегор, – і світ набуде в твоїх очах нової привабливості, твій дух більше не знемагатиме в кайданах меланхолії і злетить у світ вічної свободи» [К'єркегор, 2025]. У цьому сенсі, відчай – «висхідна точка для досягнення абсолютного».

Свою роботу «Хвороба до смерті» (чи «Смертельна хвороба») К'єркегор присвячує розгляду відчаю як екзистенційної категорії на шляху формування самості. Перед усім, відчай є стан відчуження (усвідомленого чи ні) нетотожності того, ким я є чи маю стати (за нормативними приписами) і тим, чим я тільки можу та прагну бути. Це загострене відчуття незадоволеності визначеною завершеністю власного існування.

За К'єркегором відчай носить тотальний характер в тому сенсі, що притаманний усім людям. Це як хвороба, яка завжди знаходиться всередині нас і чекає моменту, поштовху, щоб проявитися, вийти назовні. Цей стан може й не усвідомлюватися людиною. Так, життя на естетичній стадії може виглядати як таке, що задовольняє та відповідає потребам людини. Естет може «дуже добре жити, здаватися людиною, перейматися тимчасовістю, одружитися, народити дітей, бути солідною і шанованою, навіть не помічаючи, що їй у глибокому сенсі бракує самості. Тому в світі не відбувається нічого особливо поганого; адже *самість* є тим, про що люди майже не запитують і тим, що є найнебезпечнішим, коли вони помічають, що мають її. Найбільша небезпека втрати себе може так просто статися в нашому світі, що може здатися, ніби нічого й не відбулося. Жодна втрата не може відбутися так звичайно; будь-яка інша втрата, втрата руки, ноги, п'яти талерів, домашньої господарки тощо, – все ж таки помітніша» [цит. за Фюрст, Тринкс, 2019, с. 254].

Отже, на естетичній стадії людина детермінована природою й зовнішнім світом. Вона не знаходиться у активному пошуку себе самої, її життя – це пасивне сприйняття «най-буде-як-воно-йде». Єдиним благом, що варте прагнення, вона вважає задоволення

власних потреб. Вона, звичайно, може і відчувати незадоволення, яке, навіть, може загострюватися до відчаю, проте, це стосується не самої сутності людини, її самості, а зумовлено зовнішніми факторами: коханий, родичі, сусіди, керівництво, держава тощо. Вона може відчувати відчай через втрату (як відчув його К'єркегор, втративши кохану), але водночас не перейти до пошуку себе нового, а залишитися у «старому житті», знаходячи втіху хоча б у спогадах. У своєму невеличкому творі-есеї «Найнещасніший» К'єркегор описує цей стан відчаю, коли, втративши коханого, людина живе минулим, й порівнює її з такою, що живе сподіваннями на майбутнє. І та і інша почуваються нещасливими, відчують відчай щодо нинішнього життя, проте, їх не можна назвати по-справжньому нещасливими, адже, у одних це було, а інші мають сподівання, що буде [К'єркегор, 2025].

Відчай через втрату суттєво важливого в житті відомий усім людям, саме тому, філософ і вказує на його тотальність. Особливо свою розповсюдженість і тотальність відчай набуває у часи гострих криз, зокрема, під час війни. Втрата коханих, близьких, рідних домівок, спокою наче ставить на паузу сьогоденне життя: ми чи то із жалем згадуємо минуле, чи то очікуємо коли усе закінчиться, щоб почати жити. К'єркегор підкреслює: і те, і те – не справжнє, адже зумовлене зовнішніми факторами. Справжній відчай має відсилати нас до нас самих. У цьому полягає вибір «або-або»: залишитися і шукати заспокоєння у «старому» житті чи зробити рішучий крок до «нового».

Етичне існування – це друга, активна стадія самопізнання й самореалізації. На ній людина свідомо обирає власне існування як моральної істоти. Вибір моральності – це вибір обов'язку перед самим собою та перед тим, що перевищує моє власне існування. Зокрема, відчай від втрати коханого може перерости в обов'язок продовжити те життя, що було обірване смертю.

Етичне буття пов'язане ще з однією важливою в філософії С. К'єркегора категорією – *повторення* [К'єркегор, 1998]. На противагу до спогаду й надії, повторення висувається не як їх синтеза, децю середнє між ними, а як вирішальна екзистенційна альтернатива до них. Його в принципі не бажає й не може реалізувати естет; воно здійснене лише на етичній і релігійній стадіях. Перехід на етичну стадію є свідомим вибором, а прийняття *повторення* означає згоду на можливе переживання подій свого життя та зробленого вибору знов і знов, поки живий спомин про людину. Для К'єркегора це прийняття того, що поки його будуть пам'ятати, буде нескінчену кількість разів відтворюватися історія його кохання, зневіри, відчаю й вибір, зроблений ним, коли заручини було розірвано.

Проте, що більше людина заглиблюється у власну самість, тим більше усвідомлює скінченність і обмеженість цієї самості. Одним з факторів обмеженості етичного існування стає певна абстрактність моральних законів, яка цілком долається лише на релігійній стадії. Ось тут і постає на порядок денний ще одна вагома проблема – проблема *жертвості*. Він, Сьорен К'єркегор, пожертвував своїм щастям заради чогось вищого, заради певної місії, заради «...ідеї, за яку я волю жити й померти». Проте, за ради якої саме ідеї варто жити й помирати, залишається не визначеним, чітко не сформульованим. Якщо існування на етичній стадії передбачає свідомий вибір моральних принципів, за якими самість будує власне життя, тобто, певну визначеність цих приписів, натомість релігійна стадія – це «стрибок віри» до того, що перевищує будь-які визначеності, до того, що є за природою своєю нескінченним та безмежним – до духовного існування.

Жертвості притаманна й етичній стадії, адже тут людина певною мірою відмовляється від життя задля власного задоволення та свідомо підкорює його принципу обов'язку та відповідальності. Про таку жертвості морального існування писав І. Кант, який зазначав, що така людина не може бути щасливою в особистому житті, тому такий вибір є абсурдним.

«Абсурд» є ще однією важливою категорією екзистенційного мислення, і як таке, немає чіткого визначення та потребує власної інтерпретації мислителя, що вписує його у контекст своїх пошуків. Зокрема, для Камю абсурдність життя людини полягає у прагненні

віднайти сенс якого немає, досягти мети що недосяжна – це підґрунтя для бунту проти відчуженого, «стороннього» світу, у який людина «закинута» проти її бажання. На противагу цьому, К'єркегор трактує абсурд в суто тертуліанівському сенсі, як неможливість знайти раціональне, логічне пояснення та обґрунтування власним діям та вибору. Він, начебто, повторює за середньовічним філософом: «якщо щось нам здається абсурдним, нерозумним, це не означає, що воно є таким само по собі; чим менш обґрунтування, тим більше підстав для віри».

Абсурд – це страждання існування, що випливає з конфлікту душевних станів, тобто переживань. Парадоксальні всі стадії існування, але особливо яскраво екзистенційна сутність абсурду проявляється на релігійній стадії. «Стрибок віри» – це скік до абсурду, де все втрачає свою попередню визначеність, чіткість, детермінованість, натомість потребує власної інтерпретації, наповнення сенсом. Зокрема, у традиційному християнстві віра має примиряти людину з собою, вносить спокій у її душу, а відчай і зневіра стають гріхом. Для К'єркегора й екзистенційного мислителя віра та відчай виступають як найвища напруга, як стан крайньої розірваності, як найвища пристрасть. Віра в те, що для Бога немає нічого неможливого – це абсурд, це особливий вимір мислення, який «нормальному» розуму видається божевіллям. Пожертвувати власним життям задля невизначеної й, можливо, нездійсненої ідеї – це абсурд. «Стрибок віри» і є зануренням в абсурд, де людина стає Духом, тобто, переходить до духовного існування.

На відміну від класичних, субстанціональних антропомоделей, неklasична філософія виходить з філософії І. Канта, актуалізуючи його ідею, про те, що людина не є природною істотою і все, що складає її сутність – над-природне, вироблене нею самою. Як зазначає М. Мамардашвілі, у цьому світі не існує жодних зумовленостей для існування саме такого світу та саме такої самості. Заклик до духовності не є природно необхідним станом людини, притаманним їй апіорі, за фактом народження. Це екзистенційний поклик неугамовного серця, що прагне віднайти самість. Принципи такого духовного існування не підлягають загальним визначенням, а потребують індивідуальної інтерпретації. Це той спосіб життя, який не зводиться тільки до ідей, бо будь-яка ідея (Добра, свободи, кохання, віри) може бути спотворена та підкріплювати найстрашніші злочини проти людяності.

Філософ С. Кримський визначає духовність як «вільне самобудівництво» – процес, у якому людина формує власний внутрішній світ, не покладаючись на загальні визначеності та зовнішні авторитети [Кримський, 2003]. Духовність – це не сукупність норм, а жива здатність творити власний життєвий світ, наповнений коханням, вірою, смыслом, добром. Вона народжується саме у кризові моменти, коли через зневіру, відчай, жертвність, абсурд доводиться робити вибір «або-або». Вибудовування самості через формування власної духовності це як заклик згори зробити те, що не робиться природним чином, заклик, який потребує особистісної волі й індивідуальної розшифровки – поклик «неспокійного» серця не втратити себе самого, віднайти власну екзистенцію.

Отже, аналіз екзистенційної філософії Сьорена К'єркегора як «філософа серця» надає можливість розглядати стадії формування екзистенції крізь призму конструктивності таких категорій як відчай, зневіра, жертвність, абсурд тощо. Вони стають тією внутрішньою напругою, яка спонукає людину вийти за межі детермінованого зовнішніми обставинами існування й здійснити вільний вибір на користь духовного самобудівництва. У кризових умовах, зокрема під час війни, коли людина переживає втрати, страх і невизначеність, переосмислення цих екзистенціалів відкриває можливість до осмислення власної самості, переходу від естетичного й етичного способів існування до релігійного, що ґрунтується на «стрижку віри» та внутрішній свободі. Саме через відчай, абсурд і жертвність особистість здатна віднайти справжню екзистенцію, сформувати власну духовність і набутти сенсу індивідуального життя, що особливо актуалізується в сучасному українському досвіді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Більчук Н. А. Відчай як екзистенційна категорія в філософії К'єркегора. *Вісник Харківського державного університету: наука і культура*. Харків, 1998. № 400/4. С. 82–89.
- Більчук Н. А. Екзистенційний вимір самотності: самотність чи самотність (за твором С. К'єркегора „Найнещасливіший”). *Вісник ХНУ № 900-1: Збірник наукових праць*. Харків. 2010, Вип. 40. С. 105 – 111.
- Дахній А. Нова філософська біографія Сьорена К'єркегора. Carlisle, C. (2019). *Philosopher of the Heart. The Restless Life of Søren Kierkegaard*. London: Allen Lane. *Sententiae*. 2020. Т. 39, № 1. С. 150–159. <https://doi.org/10.31649/sent39.01.150>
- Кебуладзе В. Феноменологія та герменевтика в сучасних українських історико-філософських дослідженнях. *Sententiae*. 2013. Т. 29. № 2. С. 138–146. <https://doi.org/10.22240/sent29.02.138>
- К'єркегор С. *Страх і трепет. Діалектична лірика*. / Переклад з данської Марія Худа. Львів: Априорі, 2025. 184 с.
- К'єркегор С. *Або-Або* / Переклад Романа Вербіча. Київ: Вид. «Арій», 2025. 432 с.
- К'єркегор С. *Повторення* / Переклад з німецької Андрія Дахнія. Львів, 1998.
- Кримський С. *Заклики духовності ХХІ століття*. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. 32 с.
- Мандришук Л. К'єркегор як предтеча філософії екзистенції та джерело філософування Ясперса. *Практична філософія*. 2017. № 2. С. 69-79
- Фюрст М., Тринкс Ю. Інтерес до існування: Серен К'єркегор. *Фюрст М., Тринкс Ю. Філософія* / пер. з нім. В. Кебуладзе. 2-ге вид. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. С. 252–256.
- Чуприн К. Біль і страждання як екзистенційний виклик: між філософією та теологією. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. Вип. 72, 2025. С. 300-309. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2025-72-29>.
- Bilchuk N., Kolotova L. “Heart” as a Basis Formation of Spirituality. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2021. Вип. 34. С. 15 – 20 http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/34_2021/4.pdf
- Carlisle C. *Philosopher of the Heart. The Restless Life of Søren Kierkegaard*. London: Allen Lane, 2019.
- Dreyfus H. L. «What a monster then is man»: Pascal and Kierkegaard on being a contradictory self and what to do about it. In S. Crowell (Ed.). *The Cambridge Companion to Existentialism* (pp. 96-110). Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Hannay A. Kierkegaard's single individual and the point of indirect communication. In S. Crowell (Ed.). *The Cambridge Companion to Existentialism* (pp. 73-96). – Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Kierkegaard S. *Fear and Trembling*. Princeton: Princeton University Press, 1983.

Більчук Наталя Леонідівна

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та суспільних наук
Національний аерокосмічний університет, «Харківський авіаційний інститут»
вул. Вадима Манька, 17, м. Харків, 61070 Україна
E-mail: n.bilchuk@khai.edu
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5505-5533>

Стаття надійшла до редакції 04.02.2026

Стаття рекомендована до друку 26.03.2026

Переглянуто 19.03.2026

Опубліковано 25.05.2026

SOREN KIERKEGAARD: DESPAIR AND THE «LEAP OF FAITH» AS EXISTENTIALS OF SPIRITUALITY

Bilchuk Natalia L

PhD in philosophy, associate Professor

Department of Philosophy and Social Sciences
National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute"
17, V. Manka st. Kharkov, 88000, Ukraine
E-mail: n.bilchuk@khai.edu
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5505-5533>

ABSTRACT

The article provides a detailed analysis of existential categories such as «despair», «absurdity», «disbelief», «repetition» in the philosophy of Søren Kierkegaard in the context of understanding the problem of human selfhood, freedom of choice and the formation of spirituality in crisis situations, primarily in the experience of war. It is shown that existential philosophy, which emerged in the context of global social upheavals and the crisis of rational worldview, focuses not on the abstract understanding of «man in general», but on the uniqueness of individual existence, internal feelings and the personal dimension of the meaning of life.

Particular attention is paid to Kierkegaard's understanding of human as a synthesis of opposites and as a «project» that is realized through constant existential choice. The content of the concepts of «existence», «selfhood», «leap of faith», «repetition», «absurd» and their role in the formation of the spiritual dimension of human existence are revealed. The close connection between the biographical events of the thinker's life, in particular the story with Regine Olsen, and the formation of his philosophical ideas is traced, which allows for a deeper understanding of the existential nature of his thinking.

The article substantiates that despair in Kierkegaard's philosophy is not a destructive emotional state, but a necessary internal act that opens up the possibility of transition from aesthetic and ethical ways of existence to religious ones – as a level of true spiritual self-determination. Despair is interpreted as a «starting point» of self-knowledge, which encourages a person to go beyond the boundaries of an externally determined life and make a free choice in favor of his own selfhood. It is shown that it is through the experience of losses, despair, guilt and absurdity a person acquires the ability to «free self-construction» and the formation of inner spirituality.

The importance of Kierkegaard's ideas for the modern Ukrainian experience is highlighted, in which war, loss, and existential uncertainty deepen the need to understand the meaning of individual life, preserve the selfhood, and spiritual stability of a person.

Keywords: Kierkegaard, existence, absurdity, despair, spirituality.

REFERENCES

- Bilchuk, N. L. (1998). Despair as an existential category in Kierkegaard's philosophy. *Visnyk Kharkivskoho derzhavnogo universytetu: Nauka i kultura*. (400/4), 82–89. (In Ukrainian)
- Bilchuk, N. L. (2010). Existential dimension of loneliness: loneliness or loneliness (based on the work of S. Kierkegaard "The Most Unhappy"). *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University*, 900-1(40), 105–111. (In Ukrainian)
- Dakhni, A. (2020). New Philosophical Biography of Søren Kierkegaard. Carlisle, C. (2019). *Philosopher of the Heart. The Restless Life of Søren Kierkegaard*. London: Allen Lane.
- Sententiae*, 39(1), 150–159. <https://doi.org/10.31649/sent39.01.150> (In Ukrainian)
- Kebuladze, V. (2013). Phenomenology and Hermeneutics in Contemporary Ukrainian Historic-Philosophical Research. *Sententiae*, 29(2), 138–146. <https://doi.org/10.22240/sent29.02.138>
- Kierkegaard, S. (1998). Repetition / Transl. from German by A. Dakhni. Lviv. (In Ukrainian)
- Kierkegaard, S. (2025). *Fear and Trembling. Dialectical Lyrics*. / Trans. from Danish by M. Khuda. Lviv: Apriori. (In Ukrainian)
- Kierkegaard, S. (2025). Either-Or / Transl. by R. Verbych. Kyiv: Publishing House "Ariy". (In Ukrainian)
- Krymskyi, S. (2003). *Appeals to Spirituality of the 21st Century*. Kyiv: Publishing House "KM Academy". (In Ukrainian)
- Mandryshchuk, L. (2017). Kierkegaard as a Forerunner of the Philosophy of Existence and the Source of Jaspers' Philosophizing. *Practical Philosophy*, (2), 69–79. (In Ukrainian)

- Furst, M., & Trink, J. (2019). Interest in Existence: Søren Kierkegaard. (pp. 252–256). *Fürst M., Trink Y. Philosophy* / trans. from German by V. Kebuladze. 2nd ed.. Dukh i Litera. (In Ukrainian)
- Chupryn, K. (2025). Pain and suffering as an existential challenge: between philosophy and theology. *The Journal of V. N. Karaz'in Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*, 72, 300–309. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2025-72-29> (In Ukrainian)
- Bilchuk, N., & Kolotova, L. (2021). “Heart” as a basis formation of spirituality. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofsko-politologichni studii*, (34), 15–20. http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/34_2021/4.pdf
- Carlisle, C. (2019). *Philosopher of the heart: The restless life of Søren Kierkegaard*. Allen Lane.
- Dreyfus, H. L. (2012). “What a monster then is man”: Pascal and Kierkegaard on being a contradictory self and what to do about it. In S. Crowell (Ed.), *The Cambridge companion to existentialism* (pp. 96–110). Cambridge University Press.
- Hannay A. (2012) Kierkegaard’s single individual and the point of indirect communication. In S. Crowell (Ed.). *The Cambridge Companion to Existentialism* (pp. 73-96). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kierkegaard, S. (1983). *Fear and trembling*. Princeton University Press.

The article was received by the editors 04.02.2026

The article was revised 19.03.2026

The article is recommended for printing 26.03.2026

This article published 25.05.2026

Як цитувати: Білчук, Н. (2026). Сьорен К’єркегор: відчай та «стрибок віри» як екзистенціальні духовності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*, (74), 211-220. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2026-74-21>

In cites: Bilchuk, N. (2026). Søren Kierkegaard: despair and the «leap of faith» as existentials of spirituality. *The Journal of V. N. Karaz'in Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*, (74), 211-220. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2026-74-21> [In Ukrainian]